

Entrecamps

Narcís Selles

Allò que no juga cap funció social o que no omple cap necessitat sol acabar desapareixent d'escena o bé pot mantenir-se fent la viu-viu, sigui entre cotó fluix o diamants, sigui entre bambolines o munts de deixalles. Si el mot *traginer* s'ha esfumat de la parla ordinària és perquè en la societat en què vivim ja no sol ser habitual el transport de mercaderies mitjançant bèsties de càrrega. Però el que esdevé desuet, més enllà de fer-se discretament fonedís, també pot ser resignificat, pot ser convertit en una mena de relíquia, objecte de desig i d'adoracions diverses, o pot passar a ser matèria de reciclatge o bricolatge i adquirir formes inèdites d'existència. La història del concepte *art* no ha estat —ni és— estranya a canvis i mutacions d'aquesta mena, sinó que formen part del seu mateix caràcter.

Resulta històricament constatable que la pèrdua d'utilitat d'alguns estris o el seu desplaçament per alguns altres considerats més moderns i/o més eficients ha propiciat la seva acollida —ocasional o de més llarga durada— en l'àmbit de l'estètica. De manera que la desfuncionalització d'un objecte pot derivar en una apreciació de la suposada bellesa o expressivitat de les seves formes sota l'empara filosòfica del que se n'ha dit la finalitat sense fi. Quan, posem per cas, l'ús del plàstic va ocupar el lloc que tradicionalment havia ocupat la terrissa, es va “descobrir” el valor artístic de l'anomenada ceràmica popular. El grup Tint-2 de Banyoles va fer, a mitjan anys setanta del segle passat, una suggestiva anàlisi del fenomen.

En les darreres dècades es dona un fenomen aparentment invers al descrit en el paràgraf anterior. En efecte, allò que, per entendre'ns, encara anomenem art —o, més apropiadament, algunes de les seves manifestacions— s'ha anat obrint a temes, situacions i problemàtiques de tota mena i condició, a formes diverses d'heteroreferencialitat, en part com a resposta a la voracitat creixent d'unes dominants culturals que propendeixen a arraconar-lo, absorbir-lo o dissoldre'l. En el marc d'aquest procés s'han donat revisions més o menys afortunades del concepte d'autonomia artística i s'ha encunyat el terme de postautonomia per caracteritzar aquesta condició extroversiva i dialògica, de descentrament i permeabilitat gairebé il·limitats.

Aquests posicionaments cerquen, entre d'altres co-

ses, establir noves connexions cognitives amb realitats diverses del món social, tant davant dels components d'encastellament i d'endogàmia que encara arrossega el sistema artístic com davant del retoricisme vacu de cert tipus d'art, sovint identificat amb la producció d'objectes de luxe, adreçat a la fruïció suposadament desinteressada —per bé que més aviat tramposa, ja que sol respondre a un propòsit de distinció i afirmació classista— de minories excelses.

Altrament, els sentits que posen en circulació aquestes pràctiques expandides tenen poc a veure —si és que no en són directament discordants— amb els constructes ideologicorepresentacionals més característics de les indústries de l'oci i l'entreteniment —totes elles supeditades al factor comercial— així com amb les formes de recepció passiva que instauren. Àdhuc les polítiques artístiques institucionals es veuen cada cop més fagocitades per l'esmentada tendència mercantilitzadora, com si la principal finalitat de l'art fos obtenir o contribuir a generar guanys econòmics.

Aquestes accions interventores també poden ser vistes com expressions del creixent desassossec i malestar social, així com de la percepció cada cop més estesa entre la ciutadania que els seus suposats representants han abdicat de les responsabilitats que tenen assignades i s'han convertit en mers gestors del procés de desposseïció de la majoria. Com una munió de buròcrates que, ultra buscar el seu profit personal i el del seu entorn proper, alimenten la insaciabilitat de les grans corporacions econòmiques, on s'acumula el veritable poder. Una percepció que, malgrat el seu reduccionisme, no deixa de contenir una part notable de veritat.

Enfront d'aquesta estructura succionadora, indiferent a les adversitats i tribulacions que provoca la generació subalterna, les manifestacions artístiques esmentades, mentre que burxen i s'impliquen en qüestions conflictives i desateses que afecten persones i col·lectius, vindrien a representar una certa impugnation —ni que sigui en el pla simbòlic i en una dimensió micro— d'aquest ordre, una mena d'avançada autodeterminista, com una espècie de laboratori experimental on assajar mètodes de rearmament que contribueixin a prendre les regnes de la pròpia vida.

Val a dir, però, que aquest mode d'operar no deixa de presentar ambivalències, ja que, si bé d'una banda pot suposar l'activació de possibilitats polítiques

latents, de l'altra pot esdevenir una mera acció sublimadora i de canalització innòcua d'allò discordant i problemàtic, i, per tant, de reforçament indirecte del que hi ha. Com una mena d'oenagé que omple, a baix cost, la inacció i la desídia dels poders públics i que, en cert sentit, fa pensar en la tendència a l'externalització de serveis bàsics —llegiu privatització— que han adoptat les institucions que suposadament ens representen.

Fa uns anys, per exemple, es va formular el concepte de “la cultura com a recurs” per donar compte d'aquesta dinàmica, en bona part vinculada als processos de terciarització de l'estructura socioeconòmica, i que, en força casos, ha acabat esdevenint un simple apèndix de l'onada turísticitzadora. En tot cas, lluny d'apocalípticismes paralitzants i d'integracions submises, cal saber situar-se adequadament —i no resulta gens fàcil de fer-ho— en aquests fluxos de contradicció si se'n vol aprofitar les potencialitats transformadores.

Però, com que d'altra banda no és possible escapar-se de les condicions i de les circumstàncies històriques que conformen l'ara i l'aquí —no es pot canviar d'època com qui es canvia el barret, s'ha escrit—, també entenc que els artistes no han de menysprear la possibilitat de ser presents en el ventre de la bèstia. Qui pot negar, per exemple, que hi ha més capacitat d'interpel·lació crítica, fins i tot potencial antagònic, en algunes superproduccions —àdhuc hollywoodianes— que en molts libels suposadament revolucionaris, per bé que això no en garanteixi, és clar, la vàlida ni l'operativitat pragmàtiques.

També pot succeir, i de fet passa sovint, que presumptes assalts als cels acabin esdevenint salts a la irrellevància o, pitjor encara, a la impostura. Però lluny de purismes esterilitzadors, diria que és important ser a tot arreu —en autopistes i corriols, en caminois i carreteres, àdhuc desbrossant cingleres—, malgrat el risc d'accidents o que acabi sortint el tret per la culata. Es poden fer les esses i les marrades que calgui —sigui per no estavellar-se, sigui per desorientar l'enemic o l'adversari— sempre, això sí, que els peus no perdin el contacte amb el terra, que no es trenquin lligams i connexions amb els semblants i que l'excés de giragonses no porti a un mareig desorientador i confusionari. I, en aquest trajecte, és recomanable tenir el bisturí sempre a punt.

El paratge que he esbossat i comentat amb traços més aviat gruixuts constitueix el marc general on s'insereixen les iniciatives de l'associació Comissariat, iniciades a Reus i localitzades des de fa uns quants anys al centre Addend de la Morera de Montsant, a la comarca del Priorat. Lluny de la filosofia de la resignació i la passivitat —la del no hi ha res a fer o la del qui dia passa anys empeny—, del dòcil acomodatament a agendes alienes i lluny també de l'assumpció acrítica del paper i del lloc que, en aquesta reconfiguració global de les coses, s'ha assignat a l'art i als artistes, l'associació llança les seves propostes a la consideració pública, en les quals —i tornem a les citacions— el pessimisme de la raó es veu remuntat per l'optimisme de la voluntat.

Unes pràctiques i unes maneres de fer que perllonguen i reformulen afanys i experiències que, en el seu cas, venen de força enrere, amb fites memorables com les punyents realitzacions dels col·lectius d'art postal Sàpigues i Entenguis Produccions i Fills Putatius de Miró. O l'edició de nombroses publicacions de referència junt amb l'extensa i rellevant labor de Francesc Vidal com a dissenyador gràfic o la tenaç dedicació de Montserrat Cortadellas a la cerca i definició de vies d'entroncament artísticopedagògic. O, en fi, la llarga implicació de Comissariat en l'activisme sociocultural, en la creació d'infraestructures de base i en l'organització de múltiples iniciatives amb una clara vocació de servei públic.

Si, segons deia un clàssic, cal passar de la interpretació del món a la seva transformació, l'acció de Comissariat té el valor d'haver sacsejat alguns dels fonaments en què s'assenta l'estructura del sistema socioartístic establert i, més important encara, d'haver-hi buscat alternatives concretes. En efecte, el seu mode d'operar s'allunya del fer de galeries, museus i centres d'art, de les exposicions mediàtiques i entotsolades en la seva pròpia aurèola, i sap prescindir dels models de funcionament, dels mecanismes normativitzadors i de l'acomodació a determinades directrius que regeixen en els espais centrals i de les relacions de dependència que aquests instauren i en què es fonamenten.

Un recorregut, llarg i persistent, que fora convenient de visitar i posar en valor, no només pel seu interès intrínsec i perquè constitueix una de les experiències d'autogestió més suggestives i duradores que s'han desenvolupat al país durant les darreres dècades, sinó també per no perdre la possibilitat de reactivar creativament la memòria del passat en el present i

per no haver de recomençar sempre de zero i sovint sota l'embadocament babau davant la darrera bagatel·la de torn.

Una de les línies mestres del seu trajecte parteix de relectures, arrelades al present, del que possiblement constitueix el rovell de l'ou de les tradicions d'avantguarda, l'aspiració d'imbricar l'art amb la praxi vital, no pas amb la intenció d'afirmar i celebrar el que hi ha —això constitueix el nostre pa de cada dia—, sinó més aviat al contrari. Es tractaria, en darrer terme, de girar la truita, però sense oblidar el mentrestant en què ens trobem ara. I en aquest exercici tàctic de reposicionament, de donar respostes a situacions concretes des d'una determinada perspectiva estratègica, els d'Addend han substituït els mots formidables i les lletres majúscules —que a voltes resultaven intel·ligibles o tan lluminosos que encegaven— dels pares i mares genealògics per la parla comuna, la llengua pels dialectes i l'abstracció locativa per l'emplaçament específic.

L'excés d'il·lusió globalista, alimentada i reforçada pel desplegament espectacular de les xarxes electròniques i els seus efectes socials, sovint porta a obviar que producció i recepció es veuen mediades per factors contextuals específics. Mai no es parla ni s'escolta des del buit, sinó des de posicions i llocs determinats. I un mateix esdeveniment o una mateixa imatge, posem per cas, no són valorats arreu i per tothom de la mateixa manera, ja que els *habitus* mentals i les formes de percepció es veuen afaïçonats per tradicions culturals diferents, històries personals i col·lectives múltiples, etnicitats i identificacions diverses o ideologies i condicions socials contraposades. S'ha dit encertadament que l'aspiració universalista té més a veure amb el lloc d'arribada que no pas amb el punt de partida.

La major part de propostes impulsades per Comissariat parteixen del reconeixement d'aquest estat d'asincronicitat i mostren desacomplexadament les cartes del seu joc, en què el factor territorial s'ha anat configurant com una de les bases i claus de volta del seu projecte socioartístic. Una concepció de la territorialitat marcadament antiautàrquica o, si es vol, exogàmica, ja que, per dir-ho metafòricament, busca la fertilització del sòl mitjançant adobs de múltiples procedències i en què s'experimenta amb formes d'encreuament entre diferents espècies i es trien acuradament i se sembren llavors vingudes de tot arreu. Les condicions mediambientals específiques de l'indret i l'acció d'animals, bacteris i fongs que po-

blen la terra fan la resta.

D'altra banda, des d'Addend sovint es converteixen petits i grans conflictes que conformen la realitat de la comarca en una mena de metonímia de la part del món on hem triat —o ens ha tocat— de viure. Com és ben sabut, la comarca no és una creació de la natura, malgrat la importància que hi puguin tenir els factors geogràfics, sinó una construcció humana que, fins allà on pot, pretén respondre a les dinàmiques i necessitats pròpies de la gent que hi viu, això fa que no sigui immutable sinó que estigui sotmesa a canvis i remodelacions. També se situa en una relació de cert antagonisme amb les divisions administratives provincials instaurades arran del procés d'estatalització espanyola del segle XIX i mantingudes fins al dia d'avui. Agafant la comarca com a objecte d'intervenció, l'associació postula implícitament una forma d'organització social, política i cultural que va de baix cap a dalt i, en aquest sentit, enllaça, ni que sigui des de la modèstia de qui sap els seus límits, amb algunes de les grans utopies emancipadores de la humanitat, les quals conceben un altre món basat en formes igualitàries, autònomes i interdependents de relació.

Enfront de cosmopolitismes fal·laços que redueixen la incommensurable complexitat del tot a la globalització d'un localisme dominant, des d'Addend fan més aviat l'operació inversa; converteixen allò local tant en un camp d'observació i manifestació de la multiplicitat que el constitueix —un gra de sorra pot esdevenir un planeta— com en un receptacle obert a formes d'intercanvi que puguin augmentar-ne les facultats.

La pràctica dels responsables d'Addend manifesta una voluntat d'autocentrament, si es pot dir així, ja que converteixen l'espai vivencial i experiencial propi, així com els esdeveniments, les situacions i les relacions que el configuren, en un dels eixos articuladors del seu fer. Amb la impulsió d'accions interventores i el diàleg que estableixen amb les parts afectades, reaccionen davant allò proper que és sentit i viscut com una interpel·lació. Una pràctica autocentrada, doncs, que bé pot ésser entesa com un repte desalienador, ja que s'endinsa en un terreny de joc conformat per aspectes vinculats, directament o indirecta, a les seves condicions reals d'existència.

Un dubte que personalment se'm planteja és si l'interès sociocultural i el tremp pertinaç i voluntarista que impregnen aquest projecte arribaran a articular

la massa crítica necessària per assolir els seus objectius. Donem temps al temps.

* * *

Amb el projecte *Tancats*, Montserrat Cortadellas pretén contribuir a la visualització d'una determinada situació que afecta la vida i el treball al camp, perquè difícilment se solucionen els problemes si prèviament no es posen sobre la taula. I, fidel a la seva manera de treballar, la curadora aposta per obrir diverses vies d'abordatge, possibilitar la manifestació de diferents punts de vista i oferir canals d'interlocució que permetin arribar a diagnòstics útils per avançar cap a formes de desllorigament de la contesa presa en consideració.

En aquest cas, es projecta el focus cap a certs aspectes d'una ruralitat desidealitzada, aquells que les postals no recullen. Una ruralitat, val a dir, que les narratives metropolitanistes capitalitzadores de la discursivitat moderna han tendit a eclipsar, si no a menystenir o estigmatitzar, ja que majoritàriament s'arregleraven amb la part més forta i activa del que constituïa una interdependència —camp/ciutat— desigual. Però sense el gran rebost del món no hi hauria hagut ni creixement urbà ni desenvolupament industrial ni expansió econòmica.

Des d'un punt de vista històric, s'ha de dir que ni bona part de les derivacions del pensament il·lustrat, que equiparaven de forma massa mecànica i reductora el món rural amb la reacció i l'antic règim, ni els usos demagògicament instrumentals, assentats en retòriques essencialistes i idealitzadores, que en feien els moviments contrarevolucionaris, van saber donar compte de la complexitat de les societats camperoles, que no eren blocs monolítics i homogenis sinó que es veien travessats per nombroses contradiccions socials i culturals, les quals prenen forma i es canalitzaven de moltes maneres diferents, àdhuc amb convergències aparents i divergències soterrades. En cert sentit es podria dir que les representacions predominants de la ruralitat vindrien a ser l'orientalisme interior de les societats modernes.

En aquesta iniciativa concreta, l'autocentrament de què parlàvem anteriorment es veu volgudament tensionat per les mirades externes que hi projecten diversos artistes vinculats a la creativitat contemporània. Les lupes i els prismàtics, si s'utilitzen adequadament, no són eines incompatibles sinó complementàries. Una part dels esguards prenen en

consideració situacions equivalents que els afecten de dret o de rebot, de prop o de lluny. El seu mirar des d'una distància relativa pren formes diverses —de l'apunt circumstancial a la postil·la crítica o de la simple atzagaiada al comentari jocós— i adopta distintes perspectives que els porta a posicionaments també diferents amb relació a les parts en conflicte.

En el camp artístic i en el camp *tout court* hi ha subjacent una contradicció que té certes similituds, la lluita entre interessos dispersos per atorgar a un mateix objecte usos socials i econòmics diferents. En aquest sentit, podríem preguntar-nos fins a quin punt la conservació del “ric patrimoni natural i cultural vinculat als valors espirituals de la muntanya”, que propugna el Parc Natural de la Serra de Montsant, no entra en certa pugna amb la transformació dels recursos naturals en matèries primeres, amb el desenvolupament d'activitats productives relacionades amb el tractament del sòl i el conreu de la terra.

No cal perdre de vista el fet que la puixant turistització cultural tendeix, si no s'estableixen els mecanismes correctors necessaris, a colonitzar sectors i territoris per convertir-los en meres escenografies i autorepresentacions espectaculars. I, com que l'art també forma part inevitable d'aquest procés d'estetització i canibalització generalitzades, resulta pertinent que, a partir d'un fet concret, diversos autors hi diguin la seva, ni que sigui de manera indirecta.

En el meu cas, he de reconèixer que no conec a fons la qüestió que planteja la curadora i tampoc no pretenc suplantar les veus dels sectors directament concernits, però diria que, en darrer terme, allò que es troba en l'arrel del problema considerat té a veure amb l'absència de polítiques públiques solvents i mesures reguladores amb cara i ulls que agafin el bou per les banyes. Unes polítiques que no deixin el món rural en l'estat de desempara en què avui es troba, massa sovint convertit en mer objecte de transaccions especulatives per part de burocràcies al servei del gran capital transestatal i de la xarxa d'interessos socioeconòmics i geopolítics en què es fonamenta l'actual divisió internacional del treball, on l'esclavatge o el semiesclavatge dels uns propicia l'anorreament o la liquidació dels altres per a major glòria de les elits extractives.

També s'obvia sovint que la pagesia ha estat històricament qui ha tingut cura del territori i qui n'ha mantingut la biodiversitat. Una labor fonamental que, a la pràctica, no se li ha reconegut, ni se li reconeix.

L'increment del nombre d'incendis, per exemple, està directament relacionat amb el desballestament del sector primari. L'economicisme miop és enemic del desenvolupament econòmic sostenible i al servei de les persones. No hi haurà ous si es mata la gallina.

Aquesta situació d'abandonament força als qui pateixen directament la inassistència institucional, aliada a la golafreria de mediadors i camarilles beneficiàries, a haver d'improvisar pel seu compte solucions precàries, de curta volada, sovint inefectives i, en alguns casos, difícils de pair, sobretot, és clar, però no només, per als qui s'ho miren des del sofà de casa. Caldria fer batudes periòdiques de porcs senglars o d'altres animals salvatges, per exemple, si s'impulsessin des dels poders públics mesures eficients d'esterilització que en reguessin el creixement poblacional?

* * *

Ja per cloure l'article apuntaré algunes analogies que m'ha suggerit el tema en qüestió en relació amb el sistema artístic, el qual alguns estudiosos, casualitats de la vida, també anomenen camp, un terme que jo mateix he adoptat.

Per començar, diria que la majoria dels artistes i dels que escrivim sobre art som, en certa mesura, com bona part dels pagesos del Montsant. En efecte, uns i altres desenvolupem unes formes específiques de treball, interactuem amb el nostre entorn, malgrat disposar d'un determinat grau d'autonomia en allò que fem, estem condicionats tant per les dinàmiques internes dels nostres camps respectius com per realitats més o menys contigües que s'hi relacionen i per altres que els depassen. I alhora, és clar, pel sistema social de què uns i altres formen part.

Com els agricultors, hem de pensar solucions als problemes que constantment se'ns plantegen, siguin derivats de la mateixa pràctica o siguin d'origen extern. Uns problemes que sovint s'engrandeixen i que són de mal resoldre, tant pel fet que les instàncies que haurien de vetllar pel bé comú i pel bon funcionament dels camps solen fer l'orni com perquè la tesi dominant i el model productiu a què respon han propiciat i propicien la residualització dels dos sectors, al costat certament de molts altres. De manera que avançar en l'articulació efectiva de tots aquests fronts inferioritzats —una cosa fàcil de dir, però força més difícil de fer— sembla que hauria de ser una de les bases —no pas l'única, evidentment— per construir una

possible alternativa que aspirés a sortir de l'atzucac actual.

En ambdós camps participen i interactuen una diversitat d'agents, els uns vinculats a la producció i els altres situats al seu defora malgrat que no deixin d'influir en el procés d'elaboració, distribució i consum del producte. I val a dir que el camp de l'art també té els seus senglars i altres espècimens que dificulten o arruïnen la feina que s'hi fa o que miren d'apropiar-se'n la major part possible, sigui en el pla material o simbòlic.

Al llarg de la història i davant d'entorns percebuts com a amenaçadors o directament agressius, les actituds dels artistes s'han mogut en un ampli espectre posicional emmarcat per dos grans pols. Per un costat, hi ha els qui han optat per tancar-se en ells mateixos, no necessàriament per evasioneisme, sinó com una reacció defensiva enfront d'un estat de constrnyment i ofec. El suïcidi seria l'expressió més extrema generada per aquesta situació. Mentre que, per un altre costat —amb un nombre força més limitat d'experiències, hi ha els qui han actuat ofensivament i, superant egos superbs i rivalitats corporatives, han considerat que el camp artístic o la part d'ell amb què compartien uns interessos comuns havia d'autoorganitzar-se, tant per assolir força interna i capacitat de decisió col·lectiva com per incidir en el fora de camp, en aquelles instàncies que tenen el poder de canviar aspectes substancials que dificulten o impedeixen el funcionament just i efectiu del sistema. Entre aquests dos punts, es donen múltiples emplaçaments.

I, per acabar, un lema d'inspiració seixantavuitista volgudament pamfletari amb les dosis, espero que adequades, de parcialitat, extrapolació, reduccionisme, ingenuïtat i volença que fan al cas per fer present, si més no, que l'avenç cap a un capgirament, favorable als de baix, de l'estat de les coses demana superar aïllaments sectorials, incomunicacions i isolaments inveterats, i establir una extensa i densa xarxa d'interconnexions i aliances fonamentades en l'interès i el benefici comuns. De manera que, per a la situació que ara ens ocupa, la consigna seria: "Pagesos i artistes, la mateixa lluita!".

